

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Ōrigenus Tōn Eis Tas Theias Graphas Exēgētikōn Hapanta Ta Hellēnisti Heuriskomena

Origenes

Coloniæ, 1685

Sectio quarta, de Origenis Tetraplis, Hexaplis, % Octaplis

[urn:nbn:de:hbz:466:1-79842](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-79842)

defero, etiam si addere aliqua videor, & explere quae desunt, aut brevare quae longa sunt, furari tamen A
 titulum ejus, qui fundamentum operis jecit, & construendi adificii materiam praeiit, rectum non pu-
 to. Sit sane in arbitrio legentis cum opus probaverit, operis meritum cui velit adscribere. Deinde in
 Peroratione verba haec dolose adiecit: *Ajunt enim mihi; In his quae scribis, quoniam plurima in*
eis tui operis habentur, datitulum nominis tui, & scribe: Hieronymi, verbi gratia, in Epistolam ad
Romanos, Explanatum libri. Hinc delusi bardi homines Hieronymi nomine librum pra-
 scripserunt. At vel ex eo soliditas eorum arguitur. Nam si Interpres fuisset Hieronymus,
 cur voces illas, *verbi gratia*, addidisset, quae declarant fictitium esse & ascititium id nomen,
 non legitimum? Subjungit paulo post converturum sese Clementis libros; quod a Rufino
 factum esse constar, non ab Hieronymo; tum ait: *Satisfaciam sane in eo amicis meis; dabo ti-*
tulo nomen meum, Auctoris nihilominus vocabulo permanente: nam Hieronymi ne putetur, Clemens
scribitur: Hieronymi nempe, cujus nomen adscriptum supra fuxit. Eadem versutia usum B
 esse non semel Rufinum jam supra notavimus. In Prologo Homiliarum in Josue senten-
 tias Hieronymi & stylum referre conatus est. In Praefatione ad libros *αὐτῶν* nomen su-
 um celavit. Ita occultando, Origenismo, & traducendo Hieronymo fucum vulgo facie-
 bat. Minime itaque assentior Erasmo, mangoni hujus librarios insimulanti, & ad emtores
 alliciendos praetextum ab his Hieronymi nomen censenti. Praeter contractam illam & trun-
 catam Rufini interpretationem habemus Tomi primi portionem in Apologia Pamphili;
 longe vero ampliotam capite Philocaliae 24. Aliud quoque è Tomo nono fragmentum nobis
 offert caput ejusdem Philocaliae nonum. Exiguam denique particulam ex eodem Opere
 subministrat alio Apologiae loco Pamphilus. Tomum vero, unde translata est, non notavit. C
 Atque haec cum legitimum horum Commentariorum Actorem Adamantium esse clatissi-
 me demonstrant, non dubitavit tamen novitius quidam scriptor Heterodoxus hoc ipsos in
 supposititiorum Origenis scriptorum seriem conjicere; à Gulielmo Perkinso delusus, qui
 eos male quidem à Rufino conversos scripsit, quod verissimum est; Origeni vero falso esse
 tributos nequitiam cogitavit.

Brevem libri tertii in Epistolam ad Colossenses laciniam, & alias libri in Epistolam ad
 Titum nonnullas Apologetico suo Pamphilus intulit. Hieronymus in Epistola ad Mine-
 rium & Alexandrum fragmentum affert è tertio volumine *ἡγνῶτικόν* Origenis in primam
 ad Thessalonicenses. Ex Homiliis in Epistolam ad Ebraeos paucula quaedam descripti
 Eusebius libr. 6. Histor. cap. 25. Indidem nonnulla affert Pamphilus diversis Apologetici
 sui locis.

Multa praeterea è variis Origenis lucubrationibus fragmenta Catenae subministrant; sed
 neque locos unde illa petita sunt, indicant; nec certa est Catenarum fides, ut monuimus
 alibi. Quapropter fragmentorum quae ex iis profecta sunt, nullam hic habendam rationem
 duximus. Ex iis autem excerptae sunt multae Origenis in varios Scripturae libros *ἡγνῶσεις*,
 quae in Varicanae Bibliothecae Catalogis commemorantur.

SECTIO QUARTA.

DE ORIGENIS TETRAPLIS, HEXAPLIS, ET OCTAPLIS.

I. Proponitur Epiphani sententia de Origenis Tetraplis, Hexaplis, & Octaplis. II.
 Asseritur propositus duarum Ebraicarum columnarum in Hexaplis, & Octaplis situs.
 III. Queritur, quare in Tetraplis, Hexaplis, & Octaplis Theodotionem Symmachus
 praecesserit. IV. Investigatur mens Eusebii de Tetraplis, Hexaplis, & Octaplis. V.
 Unum & idem opus fuerunt Hexapla, & Octapla. VI. Ex superioribus recentiorum
 multorum errores arguuntur. VII. Editionem Interpretum Septuaginta, quae in Hexa-
 plis habebatur, asteriscis, obelis, lemniscis, & hypolemniscis Origenes distinxit. Ei praeterea
 quae erat in Tetraplis Scholia adiecit. VIII. Editionem *ἡ* Hexaplis intextam emenda-
 runt Eusebius, & Pamphilus, & primi seorsum vulgaverunt. Inde triplex illo tempore
 editio *τῶν ὁ*, Origeniana, Eusebiana, & *τῶν ὁ*. IX. Eadem circiter tempestate *τῶν ὁ*
 resarcit Lucianus, resarcit & Hesychius. Hinc quintuplex *τῶν ὁ* editio. X. Suas quoque
 editiones asteriscis, & obelis discriminarunt Lucianus, & Hesychius; ut & suam
τῶν ὁ interpretationem Hieronymus. Inquinatae sunt & vitiate hodiernae omnes *τῶν ὁ*
 editiones.

A I. **A**gamus jam de Tetraplis, Hexaplis, & Octaplis, Origenianorum operum omnium nobilissimis & laudatissimis: quorum rationem cum accuratissime Epiphanius tradiderit in libro de ponderibus & mensuris, hujus præcipue vestigia persequi decet. Collegerat jam ante Adamantius Interpretationes Scripturæ à Senioribus Septuaginta, Aquila, Theodotione, & Symmacho elucubratas. Quintam præterea & Sextam Editionem commodum nactus est, quas in angulis quibusdam occultas investigasse ipsum & in lucem edidisse scribit Eusebius. Athanasius vero in Synopli docet imperante Caracalla, in doliis Hierichunte repertam fuisse Quintam à Studio quodam ex iis qui erant Hierosolymæ; Sextam vero sub Alexandro Mammæa Nicopoli ad Actium à quodam Origenis discipulo. Idem propemodum habet Epiphanius in libro de ponder. & mens. cap. 18. additque priorem è tenebris fuisse erutam septimo Caracallæ anno. Fallitur Cedrenus, qui utramque Hierichunte inventam fuisse narrat.

B Ex iis sex Interpretationibus, & Ebraico exemplari, Tetrapla sua, Hexapla, & Octapla Origenes concinnavit. Ac Tetrapla quidem, quæ Hexaplis tamen tempore posteriora fuerunt, quatuor constabant Editionibus per columnas dispositis, prima Aquilæ, secunda Symmachi, tertia Septuaginta Senum, & postrema demum Theodotionis. Interpretationem 3° loco posuit, ut ad eam, quam omnium existimabat esse accuratissimam, reliquæ facilius exigi & examinari possent. Hexaplis hæ ipsæ interpretationes quatuor, eodem ordine collocatæ, cum Ebraico exemplari, Ebraicis descripto literis, & eodem Græcis characteribus exarato continebantur. Prior occurrebat columna Ebraica Ebraice depicta, at quæ contextum Ebraicum Græcis exaratum literis exhibebat, interpretationi Aquilæ proxime conjungebatur. Subiuncta autem post sex illas columnas Hierichuntina Editione, quam Quintam appellavit Origenes, & numeri quaternarii nota, insignivit; & post Hierichuntinam Nicopolitana, quam vocavit Sextam, & ἐπισήμω 5^η notavit, Octapla existebant. Hæc fere Epiphanius loco laudato; quæ ut clariora sint, primam Genesios vocem, prout in Tetraplis, Hexaplis, & Octaplis disposita fuit, depingemus.

DIAGRAMMA

D TETRAPLORUM, HEXAPLORUM, ET OCTAPLORUM.

Exemplar Ebraicum, Ebraicis li- teris de- scriptum.	Exemplar Ebraicum Græcis elementis exaratum.	Aquila	Symma- chus	Septuagin- ta	Theodo- tion	Quinta Editio Hie- richuntina.	Sexta Edi- tio Nico- politana.
בְּרֵאשִׁית	Βερεσις	ἐν κεφαλῇ αἰῶ	ἐν ἀρχῇ	ἐν ἀρχῇ	ἐν ἀρχῇ.	Desidera- tur	Desidera- tur.
		1	2	3	4		
		TETRAPLA.					
1	2	3	4	5	6		
		HEXAPLA.					
1	2	3	4	5	6	7	8
		OCTAPLA.					

F II. Hæc habet, inquam, Epiphanius in libro de ponder. & mens. cap. 19. præterquam quod spectat ad columnarum Ebraicarum situm: nam ex aliis quibusdam Epiphani locis existimare possit aliquis contextum Ebraicum Græcis notatum characteribus priore loco fuisse. Hujusmodi ille est ex Hæc. 64. cap. 3. ἔθεν τὸ πρῶτον ἀπὲς ἐπιμελῶς ἐφελκυσάτο συναγαγὲν τῆς ἑβραϊκῆς, ἀντὶ τῆς ἐβραϊκῆς, καὶ τῆς ἐβραϊκῆς ἀπὸ τοῦ θεοῦ, καὶ τῆς θεοδοτιανῆς, πύμνης τε καὶ ἐκ τῆς ἀντιγραφῆς, μετὰ τῆς ἀντιγραφῆς ἐκ τῆς ἀντιγραφῆς, καὶ αὐτὴν ἐκ τῶν σοφιστῶν. ἐν τῇ ἀντιγραφῇ δὲ ἀντικρὺς αὐτῆς ἐν τῇ ἀντιγραφῇ καὶ αὐτῆς ἐκ τῆς ἀντιγραφῆς, καὶ αὐτῆς ἐκ τῆς ἀντιγραφῆς. Vnde primum studuit in unum con-

conjugere sex interpretationes Aquila, Symmachi, Septuaginta duorum, & Theodotionis; Quintam A
etiam & Sextam editionem; cum adjectione vocum singularum Ebraicarum propriis elementis de-
scriptarum: ex altera autem parte opposita, utens altera columna depingendo contextum, Ebraicum
quidem dictione, Græcum vero literis, alium rursus contextum lucubravit: Hæc ita exponi pos-
sent: medium locum tenuisse sex interpretationes Græcas inter Ebraica Ebraice scripta,
quæ ad unam sita erant partem; & Ebraica Græce exarata, quæ ad aliam partem erant collo-
cata. Sed hanc expositionem respuunt verba Epiphanius ejusdem, quæ mox afferemus è li-
bro de ponder. cap. 19, ubi Ebraicum utrumque contextum priore loco notatum fuisse agno-
scit. Videtur itaque id sibi potius voluisse Epiphanius, ad unam Ebraicæ columnæ Ebraicis
elementis exarata partem notatas fuisse Græcas sex interpretationes; ad alteram vero Græ-
ce scriptum contextum Ebraicum. Hoc idem significare dicas ista è libro de Ponder. cap. 7. B
τας ὁδὸς ἐμμελείας καὶ τὴν ἑβραϊκὴν γραφὴν ἑβραϊστῶς στοιχείοις καὶ ἰσχυρισμῶν αὐτοῦ ἐν οὐλῇ μὴ σωτηρικῶς,
ἀλλ' ὡς οὐλῶν ἀντιστοιχῶν δι' ἰσχυρισμῶν καὶ ἑβραϊστῶν δὲ λέγων, &c. Sex enim interpreta-
tiones, & Ebraicam Scripturam Ebraicis elementis ac verbis cum in una columna conjunxisset, aliam
columnam oppositam, literis quidem Græcis, vocibus autem Ebraicis descriptam adjecit. Quod
si sex interpretationes, & Ebraicum exemplar Ebraice scriptum simul conjunxerat; in ex-
tima profecto columna contextum Ebraicum charactere Græco exaratum sequitur fuisse
adtextum. Sed præfixa sine dubio fuisse Ebraica Ebraice depicta, tum subnexa eadem Græ-
ce exarata, & subjectas deinde sex Interpretationes ex iis manifeste concluditur quæ legun-
tur apud Hieronymum in Epist. ad Tit. 3. 9. *Vade & nobis curæ sunt omnes veteris legis libros,*
quos vir doctus Adamantius in Hexapla (ita lege, non exempla, ut vulgo) digesserat, de Casariensi C
Bibliotheca descriptos ex ipsis authenticis emendare, in quibus & ipsa Hebræa propriis sunt caracte-
ribus verba descripta, & Græcis literis tramite expressa vicino: Aquila etiam, & Symmachus, LXX.
quoque, & Theodotio suum ordinem tenent. Columnas omnes pro fitis sui ordine recensuit.
Apertius etiam Rufinus libr. 6. Eusebiana histor. cap. 13. *Famosissimos illos Codices primus*
composuit Origenes in quibus per singulas columnulas è regione separatim opus Interpretis uniuscu-
jusque descripsit, ita ut primo omnium ipsa Hebræa verba Hebraicis literis poneret; secundo in loco
per ordinem Græcis literis è regione Hebræa verba describeret; tertiam Aquila Editionem adjunge-
ret; quartam Symmachi; quintam Septuaginta Interpretum, quæ nostra est; sextam Theodotionis
collocaret, & propter ejusmodi compositionem exemplaria ipsa nominavit ἑξαπλά. Ex his etiam li-
quet præfixos Græcis editionibus fuisse Ebraicos contextus, non subnexus; nec præfixum
alterum, alterum subnexus, ut indicare videntur illæ Epiphanius voces: ἐν αὐτῇ οὐλῇ δὲ ἀντιστοι- D
χῶν ἐστὶν ὁμοῦ καὶ ἑβραϊστῶν, καὶ ἑβραϊστῶν τὰς δὲ ἑβραϊστῶν ἀρχαίας καὶ ἰσχυρισμῶν αὐτοῦ ἐν οὐλῇ μὴ σωτηρικῶς, &c.
Nonnulli igitur, ut dixi, hos libros legentes & reperientes Ebraicas duas editiones priore loco sitas;
post eas vero illam Aquila collocatam, &c. Ne quis vero vocem οὐλῆς pro eo usurpatam putet,
quod nos paginam appellamus; nam οὐλῆς columnam quoque significat, adeo ut plures
columnas una pagina contineret. Porro ordinem istum quem statuiamus, luculenter adstruit
verustissimus Codex Barberinus duodecim Prophetarum, qui ad Osee 11. 1. breve Hexa-
plorum specimen ad oram attextum habet, & in sextum Tomum Polyglottorum Biblio-
rum suo loco retulit Waltonus. Desiderantur quidem Ebraica Ebraice scripta; priore vero
loco sita sunt Ebraica Græcis elementis concepta; proxime subest his Aquila; huic Symma- E
chus; quem excipiunt LXX. ultimam columnam sibi vindicat Theodotion.

III. Disquisitione dignum est, ecquid in Interpretationum dispositione Theodotioni
antiquiori Symmachum recentiorum Origenes anteposuerit. Facile hunc nodum solvere
se posse putasset Epiphanius, qui Theodotione verustiorum fuisse Symmachum opinatus
est libr. de ponder. cap. 16. 17. Itaque collocatos fuisse tres illos respondisset, juxta ordinem
suæ ætatis. Ego vero à recepta opinione discedere non possum, quæ priorem ætate ponit
Theodotionem quam Symmachum: nam quid opponi potest his Hieronymi Præfat. in
Evangel. *Non quero quid Aquila, quid Symmachus sapiant, quare Theodotion inter novos & vete-*
res medius incedat: quibus non temperatum duntaxat interpretandi genus, quod tenuit
Theodotion, sed media etiam ejus ætas Aquilam inter & Symmachum significari videtur. F
Origeni ergo aliud fuisse causam puto, cur ita interpretationes illas digereret. Ad Ebraica
maxime accedebat Aquila, hunc illis ideo proxime adjunxit. Ab iisdem plus reliquis rece-
debat Symmachus, quippe qui sententiarum fuisset; quam verborum retinentior. Ut ex
conflictu Aquilæ & Symmachi, qui abierant in diversa, & extrema fuerant persecuti, veritas
eliceretur, optima ratione uterque simul conjunctus est. Subnexi sunt illis deinde Inter-
pretes LXX. & Theodotion, qui mediam viam tenebant. *Quasi non, inquit Hieronymus*
Præfat. in Job. apud Græcos Aquila, Symmachus, & Theodotio, vel verbum è verbo, vel sensum è
sensu, vel ex utroque commixtum, & medie temperatum genus translationis expresserint. Ordo
autem studiorum postulat, ut intricatam quæstionem, & incertam disceptaturi, extremas
primum

A primum & oppositas exploremus sententias, inde ad temperatas & medias progrediamur. Atque hunc modum servavit Origenes in collocandis interpretationibus.

IV. Nunc ea quam dedimus Tetraplorum, Hexaplorum, & Octaplorum descriptio an Eusebii rationibus consentiat, anquiramus. Scribit ille Origenem τὰς αὐτὰς τοῖς Ἰουδαίοις ἐμφε-
 pturas primigenias, ipsas Ebraeorum literas descripsit, comparasse. Hæc aliter intellexit vir do-
 ctus, atque ita reddidit: comparasse eum sibi Scripturas, quæ apud Iudeos prototypis Ebraeorum li-
 teris descriptæ esse feruntur: Prototypas autem Ebraeorum literas, ipsas esse Samaritarum ele-
 menta asseruit; velle igitur id sibi Eusebium, Samaritanis Scripturæ codicibus usum fuisse
 Origenem, eademque in Hexapla inseruisse. Verum qui propius ad locum hunc Eusebii

B mentem attenderit, plane alium inde sensum extundet. αὐτὰς τοῖς Ἰουδαίοις ἐμφερέσθαι παρὰ τὸν
 τοῦ Ἰουδαίου, nihil aliud sonat, quam primigeniæ Scripturæ quæ apud Iudeos circumferuntur; non
 vero, quæ apud Iudeos prototypæ Scripturæ esse feruntur; dixisset quippe, αὐτὰς τοῖς Ἰουδαίοις περιέχουσας.
 Quod si id sibi voluisset Eusebium, cur eas potius αὐτὰς τοῖς Ἰουδαίοις περιέχουσας, quam apud Græcos,
 Hellenistas, aliosque antiquiores esse Judaicis una cum Ju-
 daeis fatebantur? Quis putet denique Hexaplis, ad Scripturæ illustrationem & publicam
 utilitatem concinnatis, Samaritarum exemplaria inseruisse Origenem, Judaica neglexisse; cum
 angustis finibus coërceretur Samaritica illa gens, latius vero Judaica pervinere? Quod
 si quis exemplaria utraque locum sibi in Hexaplis vindicasse dicet, non ergo Hexapla vel
 Octapla; sed Heptapla, vel Enneapla dicenda erant. Constat certe hoc capite Eusebium

C Ebraica exemplaria Græcis interpretationibus opposuisse, quarum ratione veritatem
 Ebraicam merito περιεχούσας ῥησάσας appellavit. Profecto Epiphanium, Hieronymum, &
 Rufinum stupor ingens occupasset, si editiones ac columnas Hexaplorum accurate percen-
 sentes, Samariticam prætermisissent. Non ergo verum est Samaritani Codicis testimonia,
 quæ occurrunt in scriptis Patrum, ex Origenis Hexaplis fuisse petita; sed certo certius est
 ulos fuisse Patres Græca interpretatione Samaritani exemplaris. Maneat igitur loco huic
 Eusebii vulgata sua & recepta sententia. Addit deinde Origenem, præter editionem
 Interpretum Septuaginta, Aquilæ, Symmachi, & Theodotionis, duas præterea protulisse in
 lucem, alteram Nicopoli, alteram in alio quodam loco repertam. Tum ait: ἐν γὰρ τοῖς

D ἑξαπλοῖς τῶν ψαλμῶν καὶ τῶν ἐπιστολῶν τῶν ἁγίων πατέρων ἐκδόσεις, ἡ μὲν πρώτη, ἡ δὲ καὶ ἑτέρα, καὶ ἡ τρίτη, καὶ ἡ
 τέταρτη, ἡ δὲ πρῶτη ἀντιγραφή. ὅς ἐν ἑκατέρῃ ἐκδοτικῇ ἐν τῇδε καὶ τῇδε ῥήσις ἀντιγράψαι τὴν ἑνὲς
 ἑκάστης. Hæc verba parum hæcenus intellecta explanare operæ pretium est: In Hexaplis qui-
 dem Psalmorum, post insignes quatuor Editiones, non Quintam solum sed & Sextam, & Septimam ad-
 jungens interpretationem, in singulas rursus columnas descripsit; utpote quæ Hierichunte reperta
 sit in doli temporibus Antonini, ejus qui fuit Severi filius. Ἐν μὲν locutio est Tactica, qua res
 significantur in unum versum collocatæ à fronte ad tergum. Optime docet Budaus, quid
 sint τῶς ἐν μὲν τῇδε τῇδε, nempe naves ita instructæ, ut unica in fronte sit, reliquæ pone
 sequantur in versum porrectæ. Ita ἐν τῇδε τῇδε τῇδε τῇδε τῇδε τῇδε, milites sunt in unum versum
 à fronte ad tergum instructi. Hanc locutionem eleganter huc transulit Eusebius: quo-
 niam enim per longas & angustas columellas digestæ erant Editiones in Hexaplis, propterea

E ἐν μὲν τῇδε τῇδε τῇδε τῇδε τῇδε τῇδε, sua quoque vis inest vocabulo συνημῶς, σημεῖον, præter alias
 significationes, sonat etiam, scriptum aliquid ad aliud adicere, adscribere, ut superius observa-
 tum est. Igitur, ἐν μὲν τῇδε τῇδε τῇδε τῇδε τῇδε τῇδε, hoc est, in singulas columnas describens ad priores adrexit.
 Perperam hæc accepit Nicephorus libr. 5. cap. 11. ait enim: ἐν μὲν τῇδε τῇδε τῇδε τῇδε τῇδε τῇδε, καὶ
 ἡ δὲ πρῶτη ἀντιγραφή. Nec difficultate caret quod subest apud Eusebium,
 Origenem ad reliquas interpretationes adjecisse septimam, quod Hierichunte in doli
 imperante Caracalla reperta sit. Idem habet Zonaras. Certum est ex Athanasii &
 Epiphanii auctoritate Quintam Editionem Hierichunte in doli fuisse repertam imperante
 Caracalla. Addit Epiphanius una repertos esse libros alios, cum Ebraicos, tum etiam

F Græcos. Quod si ex his fuisse septimam illam Psalmorum editionem dicamus, ita cum
 aliis Eusebius conciliabitur. Opinantur quidam Septimam illam Editionem eandem
 esse ac Lucianeam, hoc argumento, quod Athanasius, sive Synopsicos auctor Luciani edi-
 tionem septimo loco recenscat, & Septimam appellet: sed multum falluntur; nam Lu-
 ciani editio ipsa fuit corrupta, post Origenis ætatem correctæ & emendatæ à Luciano, ut tradit
 Hieronymus initio Epistolæ ad Suniam & Fretellam. Septimam vero Editionem, quæ
 Hexaplis intexta est, Hierichunte inventam esse imperante Caracalla Eusebius asseve-
 rat: quod de eorū certe dici non potest. Hexapla igitur illa Origenis, sive Octapla, quæ
 in aliis Scripturæ libris sex Græcis constabant editionibus, septem in libro Psalmorum
 continebant. Ita postmodum scribit Eusebius: τὰς αὐτὰς ὅτι ἀπὸ τῶν συναντῶν, δι-
 λάν τι πρὸς κῆλον, καὶ ἀντιπαρθεῖς ἀλλήλους, καὶ αὐτῆς ἡ ἑβραίων σημειώσις, τὰ τῶν λεγόμενων ἑξα-
 πλῶν ἢ ἀντίγραφα περιέχουσιν. Sensus est: Has omnes cum in unum conjunxisset, & per

Euseb. l. 6.
 Hist. c. 16.

cola distinxisset, & invicem opposuisset, una cum Ebraici contextus adjectione, Hexaplorum nobis A
exemplaria reliquit. Diximus enim id esse, Scriptum aliquod ad aliud adicere; inde σημειώσεις,
scripti alicujus ad aliud adjectio. Itaque ἑβραίων σημειώσεις, est Ebraici exemplaris ad reliquas in-
terpretationes appositio. Hæc præter legitimam sententiam à nonnullis alio detorta sunt.

Post Hexapla, ex quatuor Editionibus, Aquila, Symmachi, Septuaginta Interpretum,
& Theodotionis simul conjunctis & oppositis, Tetrapla conflavit Adamantius, ut tradit
Eusebius, & post illum Zonaras. Nec enim aliud sonant hæc Eusebii verba: ἰδίαι τὴν ἀκρίαν,
καὶ συμμάχου, καὶ Θεοδοτίωνος ἑκάστην ἀμὰ τῇ τῶν ἑβραίων ἐν τοῖς τετραπλοῖς ἐπιμετασκευάσας,
quam cum post Hexapla, ex his quatuor Editionibus Tetrapla seorsum compegisse; non
vero in Tetraplis seorsum digestas, & separatim discretas fuisse singulas interpretationes,
ita ut suas singulae paginas occuparent; in iisdem enim fuerunt paginis descriptæ omnes ac
invicem oppositæ, live, ut ait Epiphanius, σωτηρίως, qui & addit, si Tetraplis Græcis Di-
pla Ibraica fuissent adjuncta, prodidisse Hexapla; quod fieri certe non potuisset, nisi è regio-
ne invicem oppositæ essent in iisdem paginis Tetraplorum Græcanicæ editiones, quemad-
modum & in Hexaplis.

V. Animadversionem nostram requirit, quod idem ait Eusebius, collectis in unum sex
Editionibus Græcis, & adjecto Ebraico contextu Hexapla nobis Origenem reliquisset;
Psalmodum vero Hexapla Græcis editionibus septem constituisse. Eusebio consentiunt
Scholia Romana in Editionem τῶν ὁ, in quibus nonnunquam super Psalmos Hexapla citan-
tur. Consentit & Epiphanius Hær. 64. cap. 3. & post illum Zonaras, qui discrete pronun-
tiant Hexapla sex Editiones Græcas, cum gemina Ebraici textus descriptione fuisse com-
plexa. Quæritur igitur potest, cur Hexapla dicta sint, quæ octo columnas habuere. Nec

Erasmo, de
doctr. &
libr. Orig.
Magdeb.
Cent. 3.
cap. 10.

enim, puto, cum Erasmo & Magdeburgensibus sentit quisquam ἑξαπλᾶ, non à numero ἑ
appellationem esse sortita, sed à verbo ἑξαπλόος, quod est, *explanare*: nam unde factæ diceren-
tur voces, τετραπλᾶ, & διπλᾶ; Respondent nonnulli Hexapla dicta, non à numero colu-
mnarum, sed à numero Interpretationum sex; nulla habita contextus Ebraici ratione, qui
inter Interpretationes numerari non debuit. Huic opinioni favere videtur Epiphanius loco
mox allato, cum ait: ὡς ἐστὶ τὴν πᾶσαν παλαιὰν διαθήκην δι' ἑξαπλῶν καθεμένων, καὶ διὰ τῶν ἑβραίων
ἱερμάτων. Adeo ut *Vetus omne Testamentum iis Hexaplis, & gemino Ebraico contextu fuerit com-*
prehensum: ubi aperte Hexapla Græca à Diplis Ebraicis distinguit. Hexapla ergo, inquit,
à sex Interpretationibus fuerunt denominata, quemadmodum Tetrapla à quatuor, ac
ideo falli qui Hexaplis vulgatas quatuor editiones Græcas, & exemplaria duo Ebraica as-
signant. Id si sit, palam sibi repugnaverit Epiphanius libro de ponder, & mensur. cap. 19.

qui ita differit: Τετραπλᾶ γὰρ εἰσι τὰ ἑλληνικά, ὅταν αἱ τὴν ἀκρίαν, & συμμάχου, καὶ τῶν ἑβραίων
δύο, καὶ Θεοδοτίωνος ἱερμηνείαι σωτηρίως αἰσθῶνται. τῶν τεσσάρων ἢ τεσσάρων σελίδων τὰς δύο ἑβραίων
συνεφθεσίων, ἑξαπλᾶ καλεῖται. ἰὰν δὲ καὶ πέντε, καὶ ἡ ἑβραίων ἱερμηνεία συναφθεσίων, ἀκοῦεσθαι τὴν ὁκτώπλᾶ
καλεῖται. Tetrapla enim Græcis constant, cum Aquila, & Symmachi, & Septuaginta Senum, & Theodo-
tionis interpretationes simul conjunctæ sunt: quæ columna quatuor si Ebraicis duabus adjiciantur,
Hexapla dicuntur: quod si Quinta & Sexta interpretatio accesserint, sequitur ut Octapla nomenen-
tur. Quibus adionat Rufinus in interpretatione decimi sexti capitis libri sexti Historiæ

Nicet.
Theod. orth.
fid. lib. 4.
Hær. 31.

Eusebii. Alio vero abit Nicetas, & Diplas Ebraicas, quoniam idem omnino continebant,
pro una; eaque bipartita columna habita fuisse vult, atque illa cum τῶν ὁ, Aquila, Sym-
macho, Theodotione, ac Quinta editione sex columnas constituisse, ac Hexapla inde
fuisse appellata.

Has inter oppositas & repugnantes sententias, novam, & nisi me animus fallit, verissimam
tueor. Falsum est, quod vulgo creditur Quintam, & Sextam Editionem universos Scriptu-
ræ libros fuisse complexas. Aliquot duntaxat continebant ex illis, eosque potissimum qui
versibus constant apud Ebræos. En tibi testem Hieronymum in Epistolam ad Tit. 3.9.
Unde & nobis cur a fuit omnes Veteris Legis libros, quos vir doctus Adamantius in Hexapla digesse-
rat, de Casariensi Bibliotheca descriptos, ex ipsis authenticis emendare; in quibus & ipsa Hebræa
propriis sunt characteribus verba descripta, & Græcis literis tramite expressa vicino. Aquila etiam,
& Symmachus, LXX. quoque, & Theodotio suum ordinem tenent. Nonnulli vero libri, & maxime
hi qui apud Hebræos versu compositi sunt, tres alias Editiones additas habent, quam Quintam, &
Sextam, & Septimam translationem vocant, auctoritatem sine nominibus Interpretum consecutæ.
Itaque in illa variarum Editionum coagmentatione, aliqui libri quatuor duntaxat consti-
bant editionibus, cum Diplis Ebraicis; atque hi libri erant vere ἑξαπλοῖ, Sex vero habebant
editiones Græcas, cum Diplis Ebraicis, alii libri per versus compositi, excepto Psalterio,
nempe Proverbia, Ecclesiastes, & Canticum: ac proinde erant διπλᾶ. At liber Psalmo-
rum præter geminas Ebraici contextus columnas septem editiones continebat, meritoque
librum hunc διπλοπλῆν fuisse diceret. Igitur Opus istud Origenis partim erat Hexaplum,
partim Octaplum, partim Enneaplum: sed Septimæ Editionis, quæ ad unum pertinebat
Psal-

A Psalterium, in tota Bibliorum denominanda mole ratio habita non est, ideoque à nemine Enneapla dicta sunt. Asserit etiam Origenes ab interpretationibus Aquilæ & Theodotionis abfuisse Threnos Jeremiæ. Itaque Liber ille fuerit τετραπλῆς, sed totum corpus Bibliorum propter libri exiguitatem Tetraplum dici non debuit. Quidam Hexapla ista volumina appellaverunt, fortasse etiam Hexapla ab Origene inscripta sunt, quod magna illorum pars quatuor editionibus, Aquilæ, Symmachi, τῶν ὁ, & Theodotionis, ac Diplis præterea Ebraicis esset conflata: alii vero cum his voluminibus sex editiones Græcas præter Ebraica exemplaria inesse intelligerent, Octapla vocanda censuerunt. Quapropter nemo mirari debet, cur Hexaplis sex editiones Græcas, & duos contextus Ebraicos fuisse intextos dixerint Eusebius, Epiphanius, & Zonaras: intextæ quippe erant editiones illæ sex in aliquibus duntaxat libris, non in universis; nam quamvis intextæ itidem essent in Psalmis editiones septem, Hexapla tamen Psalmorum idem dixit Eusebius. Manifestum ergo est unum idemque opus fuisse Hexapla & Octapla: sed à diversis quibus constabat partibus diversas appellationes habuisse. Tetrapla autem privatum fuit ac separatim opus ab Origene post Hexapla accuratum, in studio fori gratiam, quibus tantum abs re sua vel otii vel facultatis non erat, Hexapla comparare possent. Nec quemquam moveat quod scribit Hieronymus, *Excepit Septuaginta Interpretibus, alias quoque editiones in unum congregasse volumen*; quod & Hieron. de script. Eccl. in Orig. Freculph. Chiron. Tom. 2. l. 3. c. 2. Hon. Aug. de script. Eccl. ex Hieronymo transtulerunt Freculphus Lexovienlis, & Honorius Augustodunensis. Id enim sibi volunt, præter LXX. Interpretes, reliquos etiam Origenem in unum volumen congregasse.

C VI. Ex his facile intelligitur, quantum ratio Scaligerum fugerit, qui in delineatione Hexaplorum seu Octaplorum, quam in sacras suas Exercitationes retulit Heinſius, utrumque Ebraicum contextum post interpretationes Græcas sex in finem coniecit. Si modo revera Scaligeri fuit hæc delineatio, quod dubium mihi faciunt Scaligeriana nuper edita, in quibus Octaplorum columnas enumerans, prioribus locis Ebraicas duas recenset. Nec felicius Heinſius, cum columnas ibidem Hexaplorum describens, tertiam attribuit Septuaginta Interpretibus, quartam Aquilæ, quintam Theodotioni, & sextam Symmacho. Neque his excusandis sufficit Nicetæ Acominati auctoritas, qui in simili versatus est errore, columnis Ebraicis subiectos fuisse τῶν ὁ, his Aquilam, tum Symmachum, inde Theodotionem, & Quintam demum interpretationem asseverans. Peccat quoque Baronius aliter in

D Tetraplis dispositas editiones Græcas censens ac in Hexaplis, & priorem in illis locum τοῖς ὁ assignans, in his tertium. Hos in fraudem videtur illexisse Philoponus, qui in libro περὶ νοσημοποιῶν loca sacri Contextus ex his quatuor interpretationibus afferens, priore loco τῶν ὁ collocat; his subijcit Aquilam, huic Theodotionem, illi Symmachum. Nec enim Tetrapla representare Philoponus instituit; sed in interpretationibus disponendis Interpretum artem respexit: cum clarum sit cæteroquin ex Epiphanio postremam columnam obtinuisse Theodotionem tam in Tetraplis quam in Hexaplis, secundam Symmachum, atque hos inter medios Septuaginta incesisse. τετραπλῆ γὰρ εἶσι, inquit, τὰ ἑλληνικά, ὅταν αἱ τῶν ἀquila, καὶ symmachu, καὶ τῶν θεοδοτίων, ὁ, καὶ θεοδοτίων. ἑξαπλῆς οὖν τῶν ἑλληνικῶν εἶσι. Tum enim existunt Græcæ Tetrapla, quando interpretationes Aquilæ, Symmachi, Septuaginta Senum, & Theodotionis in unum fuerint compositæ.

E Tum addit, si Diplæ Ebraicæ præfigantur, conflari Hexapla. Pro Origenianorum Tetraplorum specimine haberi non posse loca illa à Philopono è quatuor Græcis interpretationibus detracta probari quoque potest ex Philastrio, qui Hæc. 137. asserit Aquilæ conversiones in medio librorum nunquam fuisse positas, sed dextræ, lævæque assignari solitas fuisse. Aquilæ interpretatio in Tetraplis priore loco ponebatur; qui locus diverso respectu vel dexter erat, vel sinister: legentium respectu sinister erat, dexter libri ipsius. Itaque alii dextro loco situm esse, alii sinistro scripserant. Id cum legisset Philastrius, existimavit, Aquilam in aliquibus Tetraplorum exemplaribus dextrum tenuisse locum, in aliis sinistram; sed hallucinatus est, nam semper columnæ huic deputatus est, quæ ad Lectorum lævam collocata erat. Ut ut est, certe in medio nunquam fuisse constat: fuisset autem, si priorem columnam occupassent Septuaginta Interpretes, Aquila secundam. Refellitur etiam ex supradictis Salmasius, qui hæc scribit in

F Commentario de Hellenistica: *Sed nusquam Hieronymus Quinta & Sextæ editionis meminit, & cum Hexapla vocat, intelligit Tetrapla Græcæ, cum Diplis Ebraicis, quæ Hexapla faciebant.* Et mox allatis quibusdam Hieronymi locis, in quibus Græcæ solum quatuor Editiones memorantur, subijcit; *Apparet, ex his Origenem quatuor tantum editiones inter se comparasse, & composuisse in Tetraplis, quæ cum duobus Ebraicis textibus Hexapla illa Ecclesiis dedicata continebant.* Certe in Hieronymi verbis à me supra allatis è Commentariis in Epistolam ad Titum, mentio fit Quintæ & Sextæ editionis, & sæpissime in Epistola ad Suniam & Fretellam, aliisque locis. Hexapla autem dicta sunt ea, non quæ Tetrapla solum Græcæ, cum Diplis Ebraicis, sed quæ Quintam præterea, & Sextam, ac Septimam editionem, non ubique, sed

sed in aliquibus solum libris adjunctam haberent. Ait paulo post Salmasius: *Sed & veteres* A
Patres ex quibus composita Catena, ut vocant, in diversos Veteris Testamenti libros leguntur, nun-
quam citant varietates Translationum à Quinta & Sexta Editione, sed ex quatuor illis tantum quas
invicem composuerat Origenes, ex quibus Tetraplasfecerat, & cum gemina Ebraica & Græcâ. Con-
sule Notas Flaminii Nobilii, quam sæpe Quintæ ac Sextæ editionis variantes Lectiones ci-
tent Patres antiqui, deprehendentes. Falsum quoque esse apparet, quod jactant recentiores
quidam, Origenem nulla unquam Octapla composuisse, sed Hexapla duntaxat & Tetrapla.
Octapla certe itidem ut Hexapla composuit Origenes, quoniam idem opus Hexaplum &
Octaplum fuisse demonstravimus. Confutatur etiam ex præcedentibus Usserii Armachani
nova opinio, non puram solum & emendatam interpretationem τὸν δ, sed καὶ τὸν quoque in
Hexaplis habitam fuisse asserentis, quod Bellarmino quoque videtur fuisse persuasum. De
prehenditur quoque multiplex Magdeburgensium hallucinatio in his ipsorum verbis;
Primum versioni LXX, quæ tum fuisse videtur vulgarissima, adjunxit Aquila Pontici, Theodotionis,
& Symmachi editiones repertas à se, multo tempore absconditas: aliam quidem Nicopoli in Ægiaco
litore; aliam aliis in locis, sicut ipse scribit: indicavit Eusebius libr. 6. cap. 17. His postea superaddi-
dit Quintam, Sextam, & Septimam, quas dixerunt Editiones: quarum unam inventam esse indica-
vit in Hiericho, in dolio, tempore Antonini Caracalla. Nam ut de Symmachi interpretatione
fileam, Aquilæ & Theodotionis editiones ab Origene fuisse repertas probari minime potest;
nec ullam ex iis tribus Nicopoli inventam fuisse verum est, sed Sextam. Omnium vero tur-
pissime erravit Sixtus Senensis, qui Tetrapla cum Hexaplis confudit, & permiscuit, Hexa-
pla vero ab Octaplis discrevit, idemque ut faceret Viro cuidam magno persuasit: quique
Septimam Editionem nec in Hexaplis, nec in Octaplis unquam fuisse asseveravit: contra-
rium disertis verbis affirmante Eusebio.

Bellarmino
de script.
Euseb.

Sixt. lib. 4.
& 8. Bibl.
Euseb. lib.
6. Hist. c. 16.

VII. Aliud præterea diligentia Origenis monumentum Hexapla præferebant. Nota-
 verat ille Senes Septuaginta voces aliquas, quæ in Ebraico haberentur, interpretando negle-
 xisse, nonnullas autem de suo inferuisse, variaque ipsorum circumferri exemplaria inter se
 diversa, & sive ex supinitate librorum, sive ex Criticorum temeritate vitata: hinc calu-
 mnia ansam arripere Judæos, ejusmodi interpretationem in Christianorum Ecclesiis præ-
 legi solere caussantes, quæ Ebraicæ veritati in omnibus non consentiret. Consulatur ipsius
 Tomus in Matthæum decimus quintus, & Epistola ad Africanum, ubi de Exemplarium
 τὸν δ corruptione, & Judæorum calumniis disserit. His incommodis ut occurreret, inter-
 pretationem Septuaginta Senum emendavit ex optimorum exemplarium fide, atque ejus
 præsertim quod in Serapeo servabatur, quodque ipsum τὸν δ αὐτοῦ ὁμοῦν fuisse affirmant Ve-
 teres nonnulli. Asteriscos præterea, ubi quid deesset, cum prætermisissimis vocibus inseruit;
 quæ vero illi præter Ebraicorum fidem adiecissent, præfixo obelo signavit; *Quæ signa,*
inquit Hieronymus, & in Græcorum, Latinorumque poematibus inveniuntur, unde & ab Ori-
gene translata sunt. Quæ de lemnisco subjicit Epiphanius, valde corrupta & confusa sunt;
unde vix certi quicquam possis extundere. Id sibi tamen videtur velle, lemniscos adscriptisse
Origenem, quotiescunque duo plurave paria Interpretum (hos enim in triginta sex paria
fuisse discretos, & in omnibus fere consensisse autumat, cum Scripturam sacram in Ægypto
interpretarentur) vocem aliquam usurpassent, ab ea diversam (ejusdem licet significa-
tionis) qua usi fuissent reliqui Interpretes; (quod ipsum fere habent Hesychius in Psal-
mium 12. 4. & Isidorus Origin. libr. 1. cap. 20.) hypolemniscos vero adnotasse, si quando
vocem hujusmodi par unicum adhibuisset. Quibus significatur Origenem 36. Inter-
pretum exemplaria simul contulisse. Ab Epiphanio dissentit Andreas Mafius, & paria
illa Interpretum, velut aniles fabulas respuit, tumque appositos putat lemniscos & hypo-
lemniscos, cum varias aliquas lectiones plures paucioresve Codices assererent. Alium
notarum illarum usum profert Johannes Curterius, nec aliud significare lemniscum putat
quam verbis consentire Interpretes aliquos, discrepare sensu; hypolemniscum vero, quam
sensu eos & verbis dissonare. Sed mihi verisimilior videtur Mafii sententia. Asteriscorum
illorum, obelorum, lemniscorum, & hypolemniscorum formas notat Epiphanius, &
nominum significationes; multumque fallitur, cum vocabulum, λημνίσκος derivat à
Græco λημνάζειν. nam Syracusiam esse vocem constat. Reliqua fute persequitur Epipha-
nus in eodem libro: nec docet tamen utrum quæ Hexaplis intexta est interpretatio τὸν δ
ejusmodi notis fuerit insignis: sed id perspicuum est ex Romanis Scholiis τὸν δ in 1. Reg. 14.
4. μάλλον ταῦτα ἐν τοῖς ἑξαπλοῖς ἢ ἐν τοῖς ἑβδομήκοντι, ὡς ἐν Θεοδοτίων & προτε δὲ ἴδω. Imo, hæc in Hexaplo asterisco
notata sunt, utpote quæ ex Theodotione adjecta sint: & ex istis Hieronymi, quæ repetit Rufinus
Invect. 2. Sed & Origenes asteriscos fecit, ex translatione Theodotionis assumens, ut componeret vo-
lumina quæ appellantur Hexapla. Tum subjungit: Quia frequenter si disputatio accidisset, vel im-
mutata esse aliquâta, vel deesse, vel abundare in nostris Scripturis mentiebatur, voluit Origenes nostris
ostendere, qualis apud Judæos Scripturarum lectio teneretur, & in propriis paginis vel columellis editio-
nes

Hieron. ad
Sua. &
Fretell.
Epiph. de
pondus.
& mens.
c. 17.

Mafius
Prefat. in
Græc. edit.
Ioh. &
Annot.
Joh. 1. 1.
Curter.
Prefat. ad
Procop.
Comm. in
Isaiam.

A nes eorum singulas quas descripsi; & ea quæ apud illos sunt addita vel decerpta, certis quibusque signis additis, ad versiculorum capita designavit; & in alieno, non suo opere suas tantummodo notas fixit; ut sciremus non quid nobis, sed quid iudeis adversum nos certantibus aut deesse aut abundare videretur: & iterum ex istis Hieronymi in Præfat. Paralip. ad Chromatium; Et certe Origenes non solum exempla (lege Hexapla) composuit quatuor editionum, & regione singula verba describens, ut unus dissensions statim ceteris inter se consentientibus arguatur: sed quod majoris audacia est, in Editione Septuaginta Theodotionis editionem miscuit, asteriscis designans quæ minus fuerant, & virgulis quæ ex superfluo videbantur apposita. Sed Origenem ipsum audire operæ pretium est: sic ille Tom. 15. in Matth. p. 381. Νῦν δὲ δηλοῦντι πολλὰ γέγονεν ἡ τῶν ἀντιγράφων διαφορὰ, εἰτε διὰ τὰς διουλίαν τινῶν γραφῶν, εἰτε διὰ τὸν τῶν μοχθηρῶν ἡ διορθώσεως τῶν γραφομένων, εἰτε δὲ διὰ τῶν τὰ ἐκείνῃ δοκούντων ἐν τῇ διορθώσῃ ἀρετὴς ἰσχυρῶν ἢ ἀφαιρούντων τὴν μὲν ἐν τοῖς ἀντιγραφοῖς τῆς παλαιᾶς διαθήκης διαφορῶν, διὲ δὲ διὰ τῶν, εὐερῶν ἰδεῶν, κριτικῶν χειρῶν τοῖς λοιποῖς ἐκδόσεως τῶν ὑπομνηστικῶν καὶ τοῖς ἐκδομικοῖς διὰ τὴν τῶν ἀντιγράφων διαφορῶν τὴν ἐκείνῃ ποιοῦσιν ἀπὸ τῶν λοιπῶν ἐκδόσεων τὸ σωφρονεῖν ἐκείναις ἐπολάττω, καὶ τινὰ μὲν ἀεὶ ἐκείνῃ ἐν τῇ ἑβραϊκῇ κείμενα, ἢ πολὺ καὶ ἀλλὰ πᾶσι παρὶν ἑκείνῃ. Τινὰ δὲ μὲν ἀεὶ ἐκείνῃ ἀποσπῶμεν, ἵνα δῶμεν ἢ ἐν τῇ κείμενα καὶ τοῖς ἐκδομικοῖς ἐν τῶν λοιπῶν συμφωνοῖς τῇ ἑβραϊκῇ ἀποσπῶμεν. Ex hoc loco suspicari licet, non ex Theodotione solum, sed & aliis editionibus nonnulla fuisse inscripta. Quapropter Epiphanius, à quo rerum illarum accurate tradita historia est, desiderari ait à plurimis apud Interpretes Septuaginta quæ ex Ebraeis referre prætermiserunt ipsi, Aquila vero, & Symmachus, ac reliqui Interpretes repræsentarunt: ex uno autem Theodotione addita esse non apposuit. Emendatio hæc ὅτι per obelos & asteriscos, causæ fuit Hieronymo, cur ita Augustinum alloqueretur Epist. 89. cap. 6. *Miror, quomodo Septuaginta Interpretum libros legas, non puros, ut ab eis editi sunt, sed ab Origene emendatos, sive corruptos per obelos & asteriscos, & Christiani hominis interpretatiunculam non sequaris; præsertim cum ea quæ addita sunt, ex hominis iudei atque blasphemæ, post passionem Christi, editione transtulerit.* Corruptos dicit libros Septuaginta Interpretum, propter additamenta è Theodotione, cum in Isaiæ 58. cap. emendata ac vera appellet Hexaplorum exemplaria, quæ eadem additamenta præterebant; nam neglectis asteriscis qui vel in legendo, vel in describendo negligi poterant, maxima existerat Theodotionis cum τοῖς ἐκ consilio: at observata asteriscorum distinctione, legitima τῶν ἐκ verba à Theodotione accurate secernebantur. Itaque pro legentis attentione

Epiph. de pond. s. 2.

D & diligentia corrupta erant, vel emendata. Quocirca in eadem ad Augustinum Epistola ita pergit Hieronymus: *Vis amator esse verus Septuaginta Interpretum? Non legas ea quæ sub asteriscis sunt; imo rade de voluminibus.* Editioni τῶν ἐκ, quæ erat in Tetraplis Scholia ad limbum aliqua adjecisse Origenem dicimus ex memorato Codice Marchali, quem habent Claromontani Patres Societatis Jesu: adnotatum enim est ante Ezechielem, librum hunc ex Hexaplis descriptum esse; correctum vero ad Tetraplorum fidem: postmodum subest: *ἃ τινὰ καὶ ἀπὸ (ἀπὸ τῶν) χειρῶν διορθώσας, καὶ ἐκδομικοῖς ποιοῦντες, εἰτε ἐκ τῶν ἑβραϊκῶν καὶ τῶν ἑλληνικῶν παρὰ τὴν ἑβραϊκὴν καὶ τὴν ἑλληνικὴν διορθώσαντες.* Quæ (Tetrapla) iussus (Origenis) manu emendata, & Scholia succincta erant: unde ego Eusebius Scholia apposui: Pamphilus & Eusebius emendarunt.

E VIII. Apud multos hanc opinionem percubuisse video, Origenem quo parabilior esset emendata à se Editio Seniorum Septuaginta, edidisse eam seorsum, & ex ingenti Hexaplorum mole exemisse; adeo ut solitaria illa, alterius quæ habebatur in Hexaplis unde erat profecta, germana esset, & omni ex parte similis. Ratio istius opinionis valida nulla afferitur. Probabilior mihi videtur sententia Johannis Baptistæ Morini, viri doctissimi, Editionem illam τῶν ἐκ ex Origenianis Hexaplis descriptam ab Eusebio & Pamphilo, & primum evulgatam arbitrantis; juxta illud Hieronymi in Præfat. ad Paralip. ad Chromatium: *Alexandria & Aegyptus in Septuaginta suis Hefychium laudat auctorem. Constantinopolis usque Antiochia Luciani martyris exemplaria probat. Media inter has provincia Palæstina codices legunt; quos ab Origene elaboratos Eusebius & Pamphilus vulgaverunt.* Nam cum frequenter exscriberentur Hexapla in Ecclesiis, doctoremque hominum usum, novis indies deformabantur sordium inquinamentis; cum præsertim asteriscorum & obelorum adnotationem vel insuper haberent librarii, vel non satis diligenter administrarent: unde ingens incidebat rerum perturbatio, confusio & permixtio cum Septuaginta Senum interpretatione Theodotionis additamentis: *Misericordia & veritas*, inquit Hieronymus in Epistol. ad Sun. & Fretell. *obviaverunt sibi: & dicitis, quod in Græco, sibi, non habeatur: in τῷ δὲ ἀπὸ Θεοῦ σωλὺντος, id est, Misericordia & veritas concurrerunt; nec in Hebræo habetur, & apud Septuaginta obelo prænotatum est: quæ signa dum per scriptorum negligentiam à plerisque quasi superflua relinquuntur, magnus in legendo error oboritur.* Loquitur de editione τῶν ἐκ, quæ Hexaplis inerant. De generante ergo magis magisque hac Editione, restituere eam conati sunt Eusebius & Pamphilus, ex ipso αὐτοῦ ὁμοῦ, quod erat in Cæsariensi Bibliotheca; restitutam vero & seorsum

Ioh. B. Morini in Præfat. LXX.

magna diligentia descriptam publicaverunt. Atque ea Editio Palæstina dicta est. Summo A
scilicet applausu fuit excepta, & in Hierosolymæ, altisque Orientis Ecclesiis decantari cœ-
pta, & libratorum sæpe eam in publicos usus exscribentium labore disseminata passim ac-
propagata; cum propter Auctoris famam, & Emendatorum nobilem doctrinam, tum pro-
pter operis ipsius dignitatem. Hujus editionis & emendationis luculentum extat monu-
mentum in Codice Renati Marchali, jam sæpe laudato; in quo post Jeremiæ librum adno-
tatum est, descriptum eum esse ex Origenis Hexaplis, & emendatum ex Tatrapiis manu
ipsius exaratis; idque opera Pamphili & Eusebii.

En tibi jam itaque triplex editio Septuaginta Senum; Origeniana hæc quæ in Hexaplis
continebatur; altera privatim edita ab Eusebio & Pamphilo, quæ prioris mere germana
erat; tertia vetus illa quæ Origenis emendationem præcessit, & *novi* seu vulgata appellata B
est, quæque multiplex & diversa fuit, utpote varias passa adulterationes. Non alia autem
Septuaginta Interpretum editio usurpabatur vulgo ante Origenem, quem quæ *novi* dice-
batur. Hanc appellationem idcirco consecuta erat, quod nulla per Orientem Scripturæ
editio frequentiori usu contereretur. Quo factum est, ut editio *novi* non unam aliquam &
peculiarem Septuaginta Senum editionem notare deinde cœperit, sed ipsam eorumdem In-
terpretum conversionem generali appellatione significaverit. Rem uno verbo expedio.
Vocabulum illud, *novi*, generi & speciei commune fuit, ut aliz pleræque voces: Generi,
cum qualemunque *novi* editionem notavit; Speciei, cum ei soli addita est, quæ ante Ori-
genis emendationem circumferebatur. Speciei tributa est prima, inde ad genus ipsum G
transiit. Quamobrem aliquando Hieronymus *novi*, ab Origene scilicet emendatos, à *novi*
distinguit; aliquando cum ea permiscet & confundit. Distinguit quidem in Proemio ad
librum 16. Commentar. in Isaiam. *Liquido, inquit, confitentes in Ebraico non haberi, nec esse
in LXX. Interpretibus, sed in Editione Vulgata, quæ Græce novi dicitur, & in toto orbe diversæ est.*
LXX. Interpretes signat ab Origene emendatos. Et in Epistola ad Sun. & Fretell. *novi
autem ista, hoc est, Communis editio, ipsa est quæ & Septuaginta, sed hoc interest inter utramque,
quod novi pro locis & temporibus, & pro voluntate Scriptorum veterum corrupta editio est. Ea au-
tem quæ habetur in *novi*, & quam nos vertimus, ipsa est quæ in eruditorum libris incorrupta &
immaculata Septuaginta Interpretum translatio reservatur. Quidquid ergo ab hac discrepat, nulli
dubium est, quin ita & ab Hebræorum auctoritate discordet.* Confundit vero *novi* cum Vul-
gata libr. 9. in Isaiæ 30. 20. *Altum, inquit, in hoc loco 70. Editio, Hebraicumque discordant.*
Primum ergo de Vulgata tractabimus. Vulgatam editionem appellat *novi*, quorum verba pro- D
fert: profert autem de Hexaplis. Et in Præfat. Commentar. in Daniel. *Origenes de
Theodorionis opere in editione Vulgata asseriscos posuit.* Et in Epistola ad Suniam & Fretell.
Licet in Septuaginta & in Hexaplis ita repererim. Hoc est in Vulgata, & in illa Hexaplorum.
Vulgata speciatim & proprie dicta utebantur Sunia & Fretella, pia & erudita femina:
multum illa à primigenio exemplari deflexerat. Hæc rogarunt Hieronymum, ut plurimorum
Palæstini locorum, in quibus Græca à Latinis dissonabant, legitimam lectionem ex Ebraica
veritate sibi traderet. Morem gessit Hieronymus, & prolixam rescripsit Epistolam, ex cuius
evolutione discas, quid Vulgatam inter editionem, & illam quæ jacebat in Hexaplis, disci-
minis interfuerit.

IX. Dum hanc emaculandis Septuag. Senibus navabant operam Eusebius & Pamphilus; E
similis cura Hefychium monachum in Ægypto, & Lucianum Antiochiæ eodem circiter tem-
pore exercebat. Hi priscam illam Editionem, *novi* dictam, deformem mendis, & sexcentis
vitiata locis mutare in melius aggressi sunt. Adhibitis ergo vetustis Vulgatæ hujus interpreta-
tionis exemplaribus rem ita gesserunt, ut reculam ab Hefychio editionē Ægyptus amplexa
sit: quam vero recoxit Lucianus, ab universis probata & usurpata sit regionibus, quæ Con-
stantinop. & Antiochiâ interjacent; nam Ebraicam etiam veritatē consuluisse fertur, ab eoque
emendata vetus illa Vulgata nomine ipsius affecta est. Hieron. in Epist. ad Sun. & Fretell. *In
quo brevis iter illud admonet, ut sciatis aliā esse editionē, quam Origenes & Cæsariensis Eusebius omnes
que Græciæ tractatores *novi*, id est, Communem appellant, atq. Vulgatam, & à plerisque nunc *novi*
dicitur; aliam Septuaginta Interpretum, quæ & in *novi*, codicibus reperitur, & à nobis in Lati-
num sermonem fideliter versa est, & Hierosolyma, atque in Orientis Ecclesiis decantatur.*

Igitur quintuplex post hanc ætatem Septuaginta Interpretum editio habita est; Vulgata
vetus, Origeniana, Eusebiana, illa Luciani, & Quinta demum Hefychii. Sed quoniam ex
Hexaplis profecta erat Eusebiana, pro una eademque utraque habita est. Quæ vero & *novi*
exemplaria supererant, in Studioforum bibliothecis delitescerant. Atque ita licet quinque
revera extarent hoc tempore editiones, trium duntaxat usus erat in Ecclesiis. *Alexandria &
Ægyptus, inquit Hieronymus, in Septuaginta suis Hefychium laudat auctorem. Constantinopolis
usque Antiochiam Luciani martyris exemplaria probat. Mediæ inter has Provincia Palæstinos co-
dices legunt; quos ab Origene elaboratos Eusebius & Pamphilus vulgaverunt: totusq. orbis hac inter
se trifaria varietate compugnat.*

X. Cæ.

- A X. Cæterum verimili videtur simillimum, Lucianum ipsum, & Hesychium cum *novell* emendabant, ut Origenis imitabantur studium, ita emendationis rationem tenuisse, & obelis ac asteriscis *novell* distinxisse, eique Theodotionis lacinias affuisse. Cum enim certum sit, Egyptum ac Syriam Hesychii & Luciani editionibus esse usas; nec minus certum sit quæ in regionibus usurpabantur editiones *novell*, obelis fuisse & asteriscis signatas, plane hinc efficitur Hesychii & Luciani editiones notatas fuisse obelis & asteriscis. Hieronymus in Proemio Comment. Daniel. *Sed & Origenes de Theodotionis opere in Editione Vulgata asteriscos posuit, docens defuisse quæ addita sunt; & rursus quosdam versus obelis prænотавit, superflua quæque designans. Cumque omnes Christi Ecclesia, tam Græcorum, quam Latinorum, Syrorumque, & Aegyptiorum, hanc sub asteriscis & obelis editionem legant, ignorent invidi labori meo, qui volui habere nostros, quod Græci in Aquile, & Theodotionis, ac Symmachi editionibus lætiantur:* & in Epistol. 89. ad Augustinum, cap. 6. *Vis amator esse verus Septuaginta Interpretum? non legas ea quæ sub asteriscis sunt, imo rade de voluminibus, ut Veterum refutorem probes: quod si feceris, omnes Ecclesiarum Bibliothecas damnare cogeris; vix enim unus aut alter invenitur liber, qui ista non habeat.* Quippe vix ulla reperire erat Hieronymi ætate exemplaria, quæ non vel ab Origene, vel à Luciano, vel ab Hesychio fuissent correctæ. Cum itaque vulgata omnia exemplaria infedissent asterisci & obeli, nec ulla fere essent in usu, quam quæ tres illi castigatores emendaverant, sequitur ita distinctos fuisse ipsorum Codices. Cujus discriminationis quosnam assignare par est auctores, præterquam Lucianum ipsum, & Hesychium, quod ab Origene primum fuerat inventum imitantes postmodum & excolentes? Quin & ad Editiones quoque Latinas pervenit ejusmodi *σημειωσις* nam Hieronymus in Epist. 89. ad Augustinum, c. 6. Latinæ suæ *σημειωσις* interpretationi asteriscos quoque & obelos sese addidisse testatur.
- B Ex his porro Græcis editionibus, vel eanempe quæ erat in Hexaplis, sive Eusebiana, vel Lucianea, vel Hesychiana, hodiernæ nostræ omnes videntur prodixisse: hac enim, ut ait Hieronymus, trifaria varietate totus orbis compugnabat; Vulgata vero omnium inquinatissima pene obsoleverat. Cum autem in Veteres illas magnam constet investam esse confusionem ex librariorum oscitantia, dum vel obelorum & asteriscorum notationem negligunt, vel eos suis non adscribunt locis, negari non potest impuras esse recentiores Editiones *σημειωσις*, & vitiatas, utpote quæ ex antiquis illis prodierunt. Nam etiam si profectæ essent ad Hexaplis, in quibus scribit Hieronymus, fuisse Septuaginta emendata & vera exemplaria; Hieron. in *Uña* 18. 11. additamenta certe Theodotionis, quæ cum reliquo contextu, oblitteratis asteriscis, ad nos transmissa sunt, editionem adulterant & corrumpunt.
- C
- D

CAPUT TERTIUM.

ORIGENIS SYNTAGMATA.

Capitis tertii partitio.

E **G**emina sectione absolvitur istud caput: Priore singula Origenis Syntagmata, quorum memoria superest, enumerantur: altera agitur de Origenis Syntagmatis quæ extant, deque vetustis libri *σημειωσις* interpretationibus.

SECTIO PRIMA.

SINGULA ORIGENIS SYNTAGMATA, QUORUM MEMORIA SUPEREST, ENUMERANTUR.

F **I.** Recensentur Origenis Syntagmata ab Eusebio commemorata. **II.** Ex his aliqua expenduntur accuratius; ac primum libri de resurrectione, **III.** *σημειωσις*, **IV.** De martyrio, **V.** Dialogi, **VI.** Epistolæ, **VII.** Interpretatio Ebraicorum nominum Novi Testamenti, **VIII.** Liber de oratione, **IX.** Disputationes adversus Hæreticos, in iisq. *Parvus Labyrinthus*. **X.** Queritur, quid sint Origenis Monobiblia, & quid ipsius pro se Apologia à Vincentio Bellovacensi commemorata. **XI.** Philocaliam quoque in Origenianorum operum censu ponimus.

Euse-